

УДК 343.3

Ігор Готвянський,

аспірант юридичного факультету

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ВІДМЕЖУВАННЯ ШАХРАЙСТВА В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД ІНШИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНУ

У статті розглядається вчинення шахрайства у сфері господарської діяльності та досліджуються основні чинники відмежування вчинення шахрайства в господарській діяльності від складів інших злочинів, передбачених кримінальним законодавством, аналізуються проблемні питання та прогалини чинного законодавства, що сприяє ефективному відмежуванню шахрайства від інших злочинів і притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності.

Ключові слова: склад злочину, шахрайство, цивільно-правові зобов'язання, злочинний намір, господарська діяльність.

Постановка проблеми. Вибрана тематика є актуальною, оскільки у сучасних господарських відносинах, що зазнають сталого та стрімкого розвитку, окремими особами вчиняються кримінальні правопорушення, кваліфікування яких за відповідною статтею Кримінального кодексу України є неоднозначним, а іноді – важким процесом. Такі обставини зумовлені недосконалістю кримінального законодавства. Запропоновані зміни і доповнення до чинного кримінального законодавства запровадять чіткий механізм притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів у сфері господарської діяльності.

Стан опрацювання тематики дослідження. Аналіз публікацій свідчить про відсутність комплексного вивчення даного питання, розрізненість наукової літератури. Дослідженням даної тематики займалися такі видатні науковці: В.М. Ярошенко, В.Р. Мойсик, І.М. Федулова, О.В. Смаглюк, С.І. Селецький, В.І. Антипов, М.В. Ємельянов, Г.М. Чернишов, С.С. Чернявський, С.П. Чорнуцький та інші.

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних питань щодо відмежування шахрайства у сфері господарської діяльності від інших складів злочинів, передбачених особливою частиною Кримінального кодексу, визначення основних чинників і факторів такого відмежування. Крім того, проведемо аналіз чинного кримінального законодавства, що передбачає відповідальність за вчинення такого злочину в господарській діяльності, як шахрайство, та сформуємо пропозиції щодо його доповнення і вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Проблеми кримінального характеру непоодинокі у господарській діяльності. Кожен окремий випадок зокрема та криміногенна ситуація взагалі мають певні сталі чинники, що зумовлюють виникнення злочинного наміру у певній групі осіб. Серед таких чинників, що зумовлюють вчинення злочинів, є як індивідуально спрямовані, так і загальні, що мають вплив на широкі маси соціуму та соціально-економічні групи населення держави.

Однак дуже важливим питанням, яке не передує вчиненню злочину і не зумовлює його, проте без якого неможливий інститут кримінальної відповідальності, безпосередньо є кримінально-правова кваліфікація правопорушення. Цей механізм полягає у визначенні шляхом зіставлення складу вчинених діянь і складу злочину, який передбачено відповідною статтею особливої частини Кримінального кодексу.

Склад злочину – визначальне поняття, необхідне для визнання особи винною і надалі притягнення її до відповідальності шляхом застосування відповідної норми [1]. Диспозиція такої норми кримінального кодексу і передбачає складові елементи конкретного складу злочину.

Склад будь-якого злочину містить чотири складники – об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону злочину. Детальніше зупинившись на кожному складнику, можна проаналізувати, за якими чинниками кваліфікують той чи інший злочин і, як наслідок, притягують особу до кримінальної відповідальності – визначають міру покарання. А отже, такий аналіз, безумовно, має значення для дослідження ефективності застосування кримінального законодавства,

зокрема, у разі вчинення шахрайства в господарській діяльності.

Так, статтею 190 КК України передбачено кримінальну відповідальність за такий злочин, як шахрайство, а саме заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Об'єктом шахрайства є право власності на майно. Об'єктивною стороною такого злочину є заволодіння майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. У результаті шахрайських дій потерпілий – власник, володілець, особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, добровільно передає майно або право на майно винній особі. Безпосередня участь потерпілого у передачі майнових благ і добровільність його дій є обов'язковими ознаками шахрайства, які відрізняють його від викрадення майна та інших злочинів проти власності.

Суб'єктом злочину є особа, що досягла шістнадцятирічного віку, тобто загальний суб'єкт злочину. Суб'єктивна сторона такого злочину, як шахрайство, характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

З іншого боку, фундаментальним чинником, що передує, на нашу думку, вчиненню такого злочину, як шахрайство в господарській діяльності, є безпосередньо укладання між контрагентами цивільних правочинів. Такі правочини, на перший погляд, утворюють цивільні правовідносини.

Однак, наявне нині різноманіття цивільно-правових угод дає особам, що мають злочинний намір вчинити шахрайство в господарській діяльності, право вибору між найбільш привабливим, простим і, найголовніше, підходящим засобом вчинення злочину, що максимально точно відповідає ситуації. Усі ці дії вчиняються з однією метою – завуалювати (приховати) фактичну мету, досягнення якої передбачає злочинний намір, та переведення правовідносин у іншу сферу, яка регулюється окремим законодавством.

З огляду на це, можна дійти висновку, що найважливішою проблемою юридичної практики нині є проблема відмежування шахрайства від правопорушень, що мають цивільно-правовий характер.

Підприємницький ризик – один з основоположних чинників, що визначає спроможність особи – учасника правовідносин – до виконання конкретних договірних зобов'язань. Однак дуже важливим фактором є дослідження обставин, що свідчать про реальну неспроможність особи-учасника до виконання або ухиляння від виконання договірних зобов'язань. Без визначення цих факторів неможливий повний, усебічний

та об'єктивний розгляд майбутнього спору [2]. Отже, одним із проблемних питань є питання визначення намірів осіб, наявність у їх діях злочинного наміру або звичайної невдачі, несприятливих умов, за яких підприємницький ризик досяг свого нижнього піку і цивільно-правові зобов'язання немає фактичної можливості виконати. Визначення таких характеристик діянь є основою для відмежування дій, що мають злочинний намір, від звичайних невдач у здійсненні підприємницької діяльності. Однак ці проблемні питання на тепер не врегульовані кримінальним законодавством.

У чинній редакції Кримінального кодексу України законодавець зазначає лише один злочин, який прямо передбачає вчинення шахрайських дій, тобто заволодіння майном або правом на майно, шляхом введення в оману. Цей злочин передбачено статтею 222 Кримінального кодексу України, а саме «Шахрайство з фінансовими ресурсами» [3]. Диспозицією даної норми дещо іншим чином визначено саме поняття шахрайства. Відповідно до названої статті, шахрайство – це надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам із метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності. Ця дефініція відображає сутність самого шахрайства, яке є самостійним злочином.

Дуже важливим питанням, що зумовлює відмежування шахрайства від інших складів злочину, насамперед є дослідження засобів вчинення тих чи інших діянь, тобто відмежування цих діянь від норм Цивільного кодексу України. Прикладом може слугувати навмисне невиконання договірних зобов'язань у сфері підприємницької діяльності. Однак іншим важливим фактором, що запобігає неправильній кваліфікації злочину, є безоплатність отримання певних майнових благ. Так, у разі вчинення шахрайства в господарській діяльності необхідно звертати увагу, кваліфікуючи злочин, на те, у який спосіб було отримано майно або право на нього, не тільки у контексті введення в оману або надання неправдивих відомостей. У кваліфікації цього злочину повинна бути врахованою ще повна безоплатність як ознака вчинення зовсім іншого злочину. Це пов'язано з тим, що у разі розкрадання особа – суб'єкт злочину – отримує певне майно або майнове благо цілком безоплатно, тобто має місце односторонній перехід майнових благ – такий чинник виявляє одну з описових характеристик такого

складу злочину, який передбачено статтею 190 Кримінального кодексу України «Шахрайство». Проаналізувавши більш детально обставини, за яких вчиняється злочин, і мету осіб, що його вчиняють, можна дійти висновку, що шахрайство у розумінні статті 190 Кримінального кодексу України має на увазі надання неправдивих відомостей (інформації) замість отримання майна у власність або прав на це майно.

Однак за такими діями неможливо кваліфікувати шахрайство як злочин, що вчиняється у сфері господарської діяльності. Перш за все, причиною цього є той факт, що досягненню сприятливого матеріального чи іншого становища, що є ціллю суб'єкта злочину, передують певні діяння, що можуть являти собою ведення цілком законної підприємницької діяльності. Наприклад, суб'єкт підприємницької діяльності, користуючись своїм правом, що ґрунтується на засадах, визначених конституцією України, а саме правом кожної особи на заняття підприємницькою діяльністю, відповідно до господарського і цивільного законодавства, укладає договір із контрагентом [4]. Предметом договору виступає виготовлення і поставка товару, що має певну матеріальну цінність. За умовами договору, який було укладено після процедури переговорів, визначено за взаємною згодою обох сторін, що виготовлення та поставка товару здійснюється виконавцем на умовах передоплати за товар за цим договором у розмірі 25 відсотків від загальної його вартості. Решта оплати повинна бути здійснена протягом 14 календарних днів із моменту поставки товару і прийняття його замовником без зауважень. Суб'єкт підприємницької діяльності, як сторона за договором, в особі керівника, що діє на підставі установчих документів, належним чином виконує умови договору до певного моменту у часі. Зокрема, це відбувається таким чином. Замовник сплачує передоплату у порядку і розмірі, передбачених договором, виконавець виготовляє і поставляє товар. Однак надалі замовник виявляється неспроможним виконати решту умов договору. Крім того, ситуація виглядає так, що поставлений товар давно реалізовано або передано у власність іншій особі, яка виявляється добросовісним набувачем. Первісний набувач права власності на товар (замовник) виявляється неспроможним навіть у примусовому порядку після проходження процедури стягнення боргу у судовому порядку, відкриття виконавчого провадження, але за відсутності будь-якого майна, відшкодувати або сплатити заборгованість за договором.

Такі випадки є непоодинокими у сучасній судовій практиці, про що свідчить аналіз матеріалів судової практики та інших наукових досліджень [5]. Більш важливо те, що навіть після отримання позитивного рішення суду, подання виконавчого документа (наказу, виконавчого листа, виконавчого припису нотаріуса) не виявляється можливим стягнути заборгованість за договором.

На нашу думку, виведення цієї ситуації із цивільно-правової та господарсько-правової площини сприятиме, перш за все, уникненню такої ситуації. Притягнення до відповідальності посадових осіб суб'єкта підприємницької діяльності, який був організатором і учасником такої шахрайської схеми, на нашу думку, сприятиме більш швидкому вирішенню ситуації. Кримінальна відповідальність посадових осіб повинна визначатись за відповідною статтею особливої частини Кримінального кодексу України, яка нині відсутня. Отже, треба доповнити чинне кримінальне законодавство статтею, що передбачала би кримінальну відповідальність за вчинення шахрайства у господарській діяльності. Кваліфікуючими ознаками такої статті повинні бути вчинення цих діянь за попередньою змовою або групою осіб, а також у великих чи особливо великих розмірах.

Висновки

Таким чином, було досліджено теоретичні та практичні питання щодо відмежування шахрайства у сфері господарської діяльності від інших складів злочинів, передбачених особливою частиною Кримінального кодексу, визначення основних чинників і факторів такого відмежування. Проаналізовано чинне кримінальне законодавство, що передбачає відповідальність за вчинення такого злочину в господарській діяльності, як шахрайство, та сформовано такі пропозиції щодо його вдосконалення, а також перспективи розвитку, що полягають у такому.

На нашу думку, притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб суб'єкта підприємницької діяльності у разі встановлення їх вини у вчиненні шахрайства у сфері господарської діяльності є необхідним для забезпечення сталого функціонування правової держави у цілому, посідає важливе місце у правильній кваліфікації вчиненого злочину. Критеріями відмежування шахрайства у сфері господарської діяльності є відсутність такої ознаки, як безоплатність отримання майна або права на майно (певних майнових благ), зміст і спрямованість умислу осіб, мотиву, мети та моменту їх виникнення.

Список використаних джерел:

1. Ярошенко В.М. Відмежування шахрайства від інших суміжних складів злочинів за кримінальним кодексом України. М: ЮрИнфоР, 2015. С. 11.
2. Мойсик В.Р. Відмежування шахрайства з фінансовими ресурсами. Адвокат. 2007. № 4.
3. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

4. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Федулова І.М. Відмежування складу злочину, передбаченого статтею 2062 кримінального кодексу України, від суміжних складів злочинів. Університетські наукові записки. 2017. № 62. С. 123-135.

В статье рассматривается совершение мошенничества в сфере хозяйственной деятельности и исследуются основные факторы отграничения совершения мошенничества в хозяйственной деятельности от составов других преступлений, предусмотренных уголовным законодательством, анализируются проблемные вопросы и пробелы действующего законодательства, что способствует эффективному отмежеванию мошенничества от других преступлений и привлечению виновных лиц к уголовной ответственности.

Ключевые слова: состав преступления, мошенничество, гражданско-правовые обязательства, преступный умысел, хозяйственная деятельность.

The article discusses the commission of fraud in the sphere of economic activity and examines the main factors separating the commission of fraud in economic activity from the warehouses of other crimes under criminal law, analyzes problematic issues and gaps in current legislation, contributes to effective separation of fraud from other crimes and to bring the guilty persons to criminal responsibility .

Key words: crime, fraud, civil liability, criminal intention, economic activity.

